

Գրիգոր Զոհրապ

Այինկա

Ա

Յոբարը Մահալլեին մեջ, բլուրի մը վրա մանատիկ և անձուկ փողոցներով շինված թաղ մը, կռիվը կը սկսեր խուլ շշուկով մը, խուզարկության եկող դետերուն դեմ:

Կիներու բազմությունը կավելանար շարունակ. անկյուններե, ծակերե, խորշերե կելլեր հետզհետե ու կը լեցվեր հին, փայտաշեն տան մը առջին, ուռուցիկ շավարների կոհակներով խափանելով անցուդարձը. հոժ, գրեթե միակտուր գանգված մը ահա, որուն մեջ Ռեժիի համազգեստին կարմիր երիզները կխառնվեին նուրբ արյունոտ շիղերու սողոսկումներով:

Եվ այս կանացի խուժանին բողոքը կելլեր դուրս, գսաված հառաչանքի մը պես բարձրանալով օդին՝ ամառ ցերեկվան մը հեղձուցիչ մթնոլորտին մեջ, ժխոր մը նախ, հետո ճշտվելով քիչ-քիչ, որուն մեջ բառ մը հստակ ու որոշ, ականջի կը զարներ, անժանոթ լեզվի մը բառը, զոր այս բազմության մեջ ամեն ոք կը հասկնար, իրարու երեսին կը նետեր և զոր երկարող փողոցին անձկությունը վիթխարի փողի մը պես կը տաներ և զոր երկարող փողոցին անձկությունը վիթխարի փողի մը պես կը տաներ, կը հասցներ հեռուն, մինչև քաղաքը.

- Այինկա՛, այինկա՛:

Ռեժիի պաշտոնյաները կը խորհրդակցեին բռնության դիմելե առաջ, չափելով այս տկարությամբ կազմված գորությունը զոր ահա պեղել, անցնիլ հարկ կըլլար մինչև սա տունին մուտքը, ուր ծխախոտի մեծաքանակ մթերք մը կար

պատրաստ, ինչպես որ իրենց իմացուցած էին կանխավ. և իրենց վարձատրության հաշիվով շահամուլի ջիղերնին կը պրկվեր, ու վրնին կը փայլեր ու նոր ջանք մը կընեին, ուսովնին ճամփա մը բանալու, քայլ մը ավելի մոտենալու համար այդ դեմի դրան, ուրկե հագիվ տասը քայլ կը բաժաներ գիրենք:

Անդին՝ բազմությունը ա՛լ ավելի կը սեղմվեր, համբերությունը սպառելով, վերջ մը տալու պետքը զգացվելով երկուստեք. գայրույթը, հին ատելությունը այս երկու տարրին մեջ, ավանդական, ճակատագրային բան մը երևան կելլեր բիրտ անկեղծությամբ:

Ծխախոտի հին խուզարկություններու, գրավումներու հիշատակը կուզար արծարծել մշտնջենական հակառակությունը. կոիվների մեջ տրված առնված վերքերու սպիները կը բացվեին այս պահուս, իրենց շարավին հոտովը, թարմ արյունի բուրուճովը գայրացնելով հատուցումի պետքը և կծու մարմաջը. հետո ամբողջ Յոքարը Մահալլեի մթերքը պահված էր այս խարխուլ տան մեջ, ամենուն հարստությունը, ամբողջ տարվան ապրուստը: Եվ կը հաշվեին մինչև հիմա իրենցմե գրավված ծխախոտներուն քանակությունը, որուն կսկիծը՝ ամեն մեկուն համար գատ-գատ, ծանր տուգանքներով, երկար բանտարկություններով սաստկացած էր:

Ամբոխեն՝ բերնե բերան խոսքեր, անցախոս բառեր կը սահեին, կը սպրդեին ներս, պատվերներ, հրամաններ՝ փութալու, աճապարելու:

- Ծո՛, Հակաբոս, տե՛ երերա:

Ներս կերերային, կը շտապեին, ոտնաձայներ կահ կարասիներու, մթերված ապրանքներու փոխադրության խուլ ջանքեր կը լսվեին, վայրկենական տեղափոխություն տանիքներու վրա, առաստաղներուն տակեն. և նեղ փողոցին մեջ հիմա ծխախոտի ուժգին հոտ մը կը ծավալեր, այնքան որ Ռեժիին դետերը՝ հուսահատ՝ այս բոլոր կիները ցրվելու և կողոպուտը չփախցնելու փորձությամբ կը բռնվեին, մինչդեռ ուստիկանությունը, ամենեն ավելի հեռատես, օրինական ձևակերպությունները կը կատարեր այդ տունը կոխելե առաջ:

Եվ աղաղակը կը բարձրանար ավելի ուժգին, կիզիչ արևին սկավառակեն իյնող հորդ ու ջերմ լույսին պես գայրացած, աղաղակ մը՝ որուն մեջ առջի բառը կուգար, կը դառնար, կը վերադառնար շարունակ.

- Այինկա՛, այինկա՛:

Բ

Երկու եղբայրներուն մեջ Հակոբոս՝ այինկաճիներու մեծը՝ անդրանիկն էր. սևաչվի, սևահեր երիտասարդ, ամառ-ձմեռ պահելով իր մեղրագույն սապայե փոթոտն ու շալվարը. հաստ տոկուն կտավ, որ դաշույնի հարվածներու կը դիմադրեր և գոր ցերեկները կը պտտեցներ Իզմիտի շարշուին մեջ, գորավոր մարդու հատուկ դանդաղ ու ծույլ քայլվածքով:

Լեռներու գավակ, իր գյուղացիի անձուկ միտքը բնավ չէր կրցած ըմբռնել Ռեժիի դրության նրբությունները. և իր բնական իրավունքին հենած՝ կը կովեր ահա տասը տարիներէ ի վեր, ճակատաբաց՝ փոխանակ հանցավորի մը պես պահվտելու. այինկաճիներու համբավավոր պետն էր ու դյուցազնը այնքան արյունոտ ծեծկվուրներու:

Այս երիտասարդն էր, որ վկայության համար կանչված, դատարանի մը առջև, իր արհեստը հարցված ատեն պատասխանած էր անփութորեն.

- Այինկաճի:

Հինա ամենուն ծանոթ է ինք, գոր լերան մեջ ավազակը ու ճամփուն վրա ձիապանը կը ճանչնան, կը սիրեն մեջքի դաշույնը, որուն երկաթը Պոլսեն եկած գնած է, Դամասկոսի դյուրաթեք երկաթ, վետվետող երանգներով, երբոք գուր տեղը փայլատակած չէ: Ծառերը կը ճանչնան գայն, այնքան շատ իրենց կեղևի վրա չ գիրը՝ իր երբեմնի դպրոցական կյանքեն մնացող միակ հիշատակը՝ փորագրված է, սրտնեղության, ձանձրույթի վայրկյաններուն մեջ:

Այս քաղքին շրջակայքը՝ ծխախոտի ամեն փոխադրություն իր աչալուրջ ու ճարտար պահպանության կհանձնվի ամեն ատեն, երբեք չի թողուր փախիր իր արիության վստահված ապրանքը. հնարքը ու քաջությունը կը լծորդէ փորձ

ռագնագետի մը պես կը հաջողի:

Հիմա պիտի նշանվի. ո՞վ գավակ կուտա այս լերան մարդուն. և սակայն մեկե ավելի աղջիկներ սրտատրոփ կը սպասեն դուռը իր անցուդարձին, իրիկվան մութին:

- Բարև, Հակոբոս, ե՞րբ եկար:

- Երեկ գիշեր:

Միշտ գիշերը կգար այս տղան. անորոշ ժամանակով, անձանոթ, անկոխ ուղիներե, գորս իրմե գատ ոչ ոք գիտեր, ոչ իսկ եղբայրը, Սահակ՝ որ Ռեժիին կը ծառայե. ինքը ահավոր այինկաճիին կրտսերը՝ քոլճի մըն է հիմա լեցուն թոշակով, երիտասարդ կտրիճ մը. բայց Յոքարը Մահալլեն, իր ազգականներուն թաղը չի ժպտիր իրեն. աղջիկները չեն սպասեր դուռը. Էն տգեղը կը ծիծաղի իր վրան, և եղբորը նշանածը, Պերճուհին, չի բարևեր գինքը:

Ինչո՞ւ համար հանկարծ թողած է այս տղան իրենները, ատելությամբ գինվելու համար անոնց դեմ:

Եվ այս նեղ փողոցին մեջ, դեպի խարխուլ տունը, որ ճիշտ իր հայրենի տունն էր, ինքն էր ահա, որ կառաջնորդեր Ռեժիին. և հանկարծակի եկած ամենքն ալ, չհավատալով դեռ, կը հարցնեին իրարու ականջն ի վար փսփսելով.

- Ծո, ո՞վ բերավ ասոնք, Սահա՞կը:

Գ

Սա դեմի ելևէջավոր գիծը, որ հորիզոնը կը կտրե կը կտրտե, որ իր ատամներով կը խաժնե երկինքը անսահման կապույտին մեջ՝ լեռներու շղթա մըն է դեպի հյուսիս վազող. իր ավափա կողերուն վրա տարածվող խիտ մթությունը, անթափանց սևությունը՝ անտառներունն է, աղջամղջային կանաչություն, որ գիշեր ատեն և լուսնի լույսով՝ թանձրը հեղուկե լիճի մը պես կը փայլփլի:

Ասդին՝ Իդմիտի ծովն է հետզհետե ամփոփված, նեղցած, սպառած, որուն տասնուկ կապույտին մեջ լուսինը կիջնե վերեն, կը թաթխվի առանց իր պայծառությունը, հստակությունը մագի չափ կորսցնելու, և մանրուք ալիքների տարութերումին հետ կոտրտած հայելիի բեկորներ կը ձևացնե, որոնք իրարու կը կցվին, իրարմե կը հեռանան, կը ցրվին, նորեն միանալու ու նորեն բաժանվելու համար:

Հոս՝ քարահատակ ճամփուն վրա՝ ձիերու շարք մը կը քալե հագիվ լռելի ոտնաձայնով մը, որ պայտերուն վրա փաթթված չուխայի կտորներով կը մեղմանա, ամբողջ կարավան մը ծխախոտ փոխադրող շրջակա գեղերեն. ու տասնի չափ տղաք կուգան քովեն հետիոտն, հրացանը ուսերնուն կախած, ատրճանակը մեջքերնին:

Հիմա լուսնին լույսը կիջնա ասոնց գլխուն վրա շիտակ, լուսավորելով և մատնանիշ ընելով այինկաճիներուն խումբը, որ չի կրնար ինքզինքը պաշտպանել այս լույսի վտանգավոր ողողումին դեմ. և հուշիկ կը քալեն աղետի մը նախագգացումով, ծառի խարշափյունին, տերևի մը կծկումին ուշադիր անձկությամբ լեցված. հետո կը վարժվին այս պայծառ լույսին, որ գվարթություն կը բերե հետը, և կը խոսակցին մեղմիվ.

- Քանի՞ օխա թյություն վերուցին Մահալլեն:

- Հարյուր քսան:

- Ո՞ր է Հակոբոսը:

- Առջևեն կերթա:

Միշտ առջևեն կերթար, մինակուկը ամեն վտանգի դեմ, ձեռքը մեջքի դաշույնին բունին, խորհելով իր եղբոր հետ հավանական հանդիպումին ճամփու մը վրա, ու այս գաղափարին՝ զգալով կսկիծ մը, սուր ցավ մը, որ սիրտը կը լեցնե, կոկորդեն կը բռնե և շնչահեղձ կընե գինքը:

Պահ մը կը մտածեր թողույ այս կյանքը, այս մշտնջենական վտանգի արհեստը, որ հիմա եղբայրասպան հանդիպումներու գարհուրանքով կը լեցվե, որ իր

նշանածը հարս չեղած, գայն այրի թողուլ կապառնար ամեն վարկյան. և գլուխը կախ կերթար, մոռանալով կարավանը, որ կը հետևեր իրեն, որուն պահպանության հոգը իր պատիկ դաշույնին և իր մեծ սրտին վստահած էին:

Անտառը կը մտներ. ու լուսինն ալ կը խոնարհեր կիջներ իր բարձրութենէն անտառի ծոցը, ծառերուն սաղարթներուն երկարող վտիտ ընձյուղներուն վրա, որոնք իր սկավառակին մեջ կը մեխվէին, կարծես հոն անձնասպան ըլլալու համար նետվելով անտառին սուր ծայրերուն վրա, որոնք գինքը պիտի գիշատէին:

Հեռուն՝ լեռներէն իջնող ջուր մը երիզուտ ավազանի մը մեջէն վազելով կը խոխոջեր. գորտերը կը կռկռային, խռովելով գիշերվան լուսնունը:

Առջի օրվան կորուստին կը խորհեր պահ մըն ալ, կը խորհեր գրավված ծխախոտին, գուր չէին կրցած փախցնել, և միտքը եղբորը կերթար ու ձեռքը՝ մութին մեջ ուժգին կը սեղմեր դաշույնին կոթը:

Դ

Առջի իրիկվան դէմ Սահակ Պերճուհին տեսավ եկեղեցիէն վար, Մեյտանին մեջ, ու քովը գնաց փախչելու ատեն չթողնելով անոր.

- Սրդողած ես հետս:

- Ե՞ս:

- Բարևս ինչո՞ւ չատիր, բարևը Աստուծո՞ւ է:

Աղջիկը չխոսեցավ և հեռանալ ուզեց:

- Կեցի՞ր, ատեն մը կը սիրեիր զիս, եղբորս հետ չնշանված դեռ, կը հիշե՞ս աղբյուրին քով խոսածներդ:

- Ես եղբորդ նշանածն եմ, մի՞ խոսիր հետս, ես այինկաճիի աղջիկ եմ:

Սահակ ձեռքը բռնել ուզեց, ու աղջիկը քաշվեցավ ետ:

- Այդչա՞փ գեշ մարդ եմ ես... Եթե գիտնայիր, որ մեկ խոսքովդ սիրտս կբանամ սա դանակով. իմ սերս ամուր է սա երկաթին պես, քուկդ... ծառի մը ոստին պես ամեն դի կը ծռի, պզտիկ եղբորմեն մեծ եղբորը, Սահակեն Հակոբոսին կը դառնա:

Պերճուիի թողուց, որ ձեռքը բռնե. իր առջի բարեկամին ձայնը կը շարժեր գինքը, տեսավ, որ արցունքի կաթիլ մը կը գլորեր անօր արևկեզ այտեն՝ մրոտած պերևեշտին վրա.

- Ո՞վ ըսավ որ քոճի ըլլաս:

- Քեզի համար:

- Ես այինկաճիի աղջիկ եմ:

Ու քիչ-քիչ, իրիկնամուտին սավերներուն մեջ մտերմացան նորեն, մշուշը պատեց իրենց առջի սիրույն վերդարձը. հետո Սահակ մեկնիլ ուզեց, ու աղջիկը չթողաց այս անգամ:

- Կեցի՛ր, տե, քիչիկ մըն ալ:

Կեցան, չկրնալով հանգվիլ, որ հարկ էր իրար թողուլ. անցորդները պիտի գայթակղեին տեսնելով այս ժամուն այինկաճիին նշանածը սա քոճիին քով. վախցան ու գատվեցան իրարմե:

Հինա դեպի լեռը կերթար դեռ հնայված, կրելով հրապույրը իր առջի սիրած աղջկան, որ եղբորը նշանածը եղած էր. այս հինգ վայրկյանի խոսակցությունեն վերածարձված իր սերը կը զարհուրեցներ գինքը: Քաղքին գառիվայր տուները հեռվեն թավալգլոր կործանումի մը տպավորությունը թողուցին իր վրա: Ճամփան շարունակեց անտառին մեջ մխավելով հետզհետե. այս ծառերը իր պատանության, ուրախ գվարթ օրերու հիշատակները կարթնցնեն մտքին մեջ: Եվ անտառին վեհաշուք խաղաղությունը բարկացուց գինքը. վերել՝ տերևներու բացվածքեն արծաթ շառավիղներկը թափանցեին ներս, կիջնային գետնի դալարիքին ու մամուռներուն վրա, ուղղաբերձ լուսանյութ ծառի անթիվ կոճղերու պես. ձևացնելով երկու անտառ մեջ մեջի անցած մեկը, որ հողեն կը բուսներ

ստվերամած գոռոզ մագերու պես, ու մյուսը՝ երկինքեն եկող անհամար շողերու՝
որ աղամանդե սանտրի մը նման անոր մեջ կը մըխվեր:

Եվ փոխն ի փոխ մութ ու լույս, կարծր ու աննյութ գիծերու շարքը, որոնց մեջ կը
քալեր հիմա, իր կյանքին անհարիր ճամփուն կը նմաներ ճիշտ. քանի մը ժամ
առաջվան տեսակցությունը Պերճուհիին հետ՝ վերջին լուսավոր գիծն էր ուրկե
անդին համակ աղջամուղջը կը տիրեր. եղբորդ նշանա՛ծը, վաղը գուցե անո՛ր
կինը... Իր միտքը պատող խավարը ա՛լ ավելի կը թանձրանար, ու չլսեց կամ
լսել չուզեց ձայնը, որ խորեն, հեռվեն պոռաց.

- Մի՛ գար առաջ:

Ինքը շարունակեց հառաջանալ, անփույթ, անտարբեր, ծիծաղելով այս մութեն
եկող հրամանին վրա: Հանկարծ ձայնը որոտաց նորեն սուր, կտրուկ:

- Կե՛լմե:

Անտառը կրկնեց հրամանը, թավ, հաստ ձայնով, ջանալով արթնեցնել Սահակը,
իրեն սպառնացող վտանգին անփույթ: Հետո ավելի ուժգին ձայն մը, զոր Սահակ
ճանչցավ, եղբոր ձայնը.

- Կրա՛կ:

Հրացանները պայթեցան տասը մեկեն, գնդակները սուլեցին՝ իրենց կարմիր
շավիղներով ծակծկելով շուրջի մթությունը: Սահակ կեցավ ծառի մը բունին
կոթնած, խաղամուծ մարդու մը խոնջենքով, դիտելով այն գնդակի
թափթփուքները, որ իր չորս դին ինկան ու զվարճացուցին զինքը: Մեռնի՛լ.
վախեցա՛ծ էր երբեք մեռնելե, և եղբորմեն եկող այս հարվածները փրկության
մահ մը կը խոստանային իրեն. անոր ձեռքեն մեռնի՛լ. ի՛նչ հաճույք:

- Կրա՛կ,- հրամայեց այինկաճիին ձայնը, կրկնելով երկարելով անտառային խուլ
ու մութ խորշերուն մեջ:

Ի՛նչ հաճույք եղբորը գնդակին հանդիպիլ, ու Պերճուհին...

Եվ գետին ինկավ Սահակ, կործքեն զարնված:

Ե

Ռեժին ամսական թոշակ հատկացուց Սահակի ընտանիքին, այինկաճիներու հետ կովի մեջ մեռնելու համար, թոշակ մը, զոր Հակոբոս կը ստանա տարին մը ի վեր, հորմեհետե մայրը մեռավ տղուն կսկիծեն:

Պերճուհին սևեր հագնող աղջիկ մըն է որ չամուսնանար. իր նշանը ետ եղավ առանց պատճառը հասկցվելու:

1892